

Микитюк О. С.,
аспірант кафедри кримінального
процесу
Національного юридичного
університету
імені Ярослава Мудрого, м. Харків

ЗНАЧЕННЯ ПОРІВНЯЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ДЛЯ НАУКИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ КОНВЕРГЕНЦІЇ

Курс на європейську та євроатлантичну інтеграцію був вистояний українським народом під час Революції Гідності та виборюється кожен день у війні з ворогом. Тому існують високі вимоги щодо відповідності системи вітчизняного кримінального процесу до міжнародних норм і кращих зразків демократичної нормотворчості, вироблених у розвинених державах світу. У зв'язку з цим видається важливим сконцентрувати увагу на порівняльно-правових дослідженнях, які набувають ще більшої актуальності через процеси правової конвергенції.

У західній юридичній науці вживаються різні терміни, які відображають зближення кримінально-процесуальних систем: гармонізація (harmonisation), уніфікація (unification), конвергенція (convergence) [1]. Проте всі ці терміни означають інтеграцію переваг і позитивних ідей різних правових систем. Одним із проявів такого зближення є феномен і процес виникнення подібних і однакових явищ у правових системах різних держав, взаємна уніфікація окремих елементів правових систем та самих правових систем у цілому. Крім того, процеси конвергенції часто пов'язують із запозиченням, імітацією та імплементацією явищ, процесів та способів регулювання. Так, якщо дві системи є схожими одна на одну, вплив та імітації (однобічні або взаємні) стають набагато більш інтенсивними, ніж у тих випадках, коли між системами є чіткі відмінності [Цит за: 2, с. 125]. Ще в 1925 році Леві-Ульман описував правову систему Шотландії та своє бачення щодо майбутнього прав наступним чином: «Я доходжу висновку, що шотландське право в тому вигляді, у якому воно перебуває зараз, дає нам уявлення про те, яким буде (можливо, уже наприкінці цього століття), право цивілізованих націй, а саме комбінацією між англосаксонською й континентальною системами» [3, с. 390].

Серед основних завдань досліджень сучасного порівняльного кримінально-процесуального права можна виділити наступні.

1. *Створення загальної картини кримінального процесуального права з метою інформування національного законотворця.* Важливість компаративних досліджень для зменшення кількості та покращання якості законодавчої продукції підкреслює У. Карпен [4, с. 149]. Французький вчений-компаративіст Р. Девід зазначає, що ґрунтовні висновки в юриспруденції можуть бути зроблені з повною ясністю, лише якщо подивитись на проблему збоку, вийти за межі власної правової системи [5, с. 24]. В унісон цій позиції доречно навести й слова українського вченого С. С. Яценка, який зазначає, що «піз-

наючи право інших країн, ми краще розуміємо своє національне. Порівняння дає можливість визначити спільне та відмінне, бачити як недоліки, так і кращі зразки вирішення певних питань» [6, с. 438]. Дж. Мусуракіс вважає, що юридичний досвід, накопичений різними націями, становить невичерпне джерело, з якого можна отримати велику користь при проведенні будь-яких значних реформ національного законодавства [7, с. vii]. Зокрема, Ж. Росс та С. Таман у своєму дослідженні «Компаративний кримінальний процес» наголошують на важливості такого своєрідного діалогу систем для реформ, спрямованих на виявлення законодавчих вразливостей і помилок, що можуть призвести до неправомірних засуджень або виправдань. Так, під прискіпливу увагу компаративістів потрапили процесуальні норми, які сприяють або підривають легітимність доказових матеріалів. Особливий інтерес становлять «трансплантовані» процесуальні інститути, такі як суд присяжних або угода про визнання винуватості, що сьогодні «перехресно запилили» багато різних національних систем кримінального процесу [8, с. 3].

2. *Допомога при здійсненні правосуддя у вирішенні складних питань.* М. Анденас і Д. Феагрів звертають увагу на сучасну тенденцію в судочинстві використовувати порівняльно-правове обґрунтування, спиратись на іноземні традиції при винесенні судових рішень [Цит. за: 9, с. 19].

3. *Створення основи для правової уніфікації чи гармонізації.* Особливо актуальними є порівняльні студії для уніфікації кримінального процесуального законодавства різних держав у таких сферах, як боротьба з міжнародною та транснаціональною злочинністю, екстрадиції злочинців, релігійний фундаменталізм і екстремізм тощо.

4. *Становлення та постійне реформування міжнародного кримінального процесу.* Сукупність міжнародно-правових стандартів, що регулюють провадження в міжнародних та змішаних кримінальних судах, стали екстраполяцією процесуальних норм і практик різноманітних національних правових систем на міжнародний рівень. У міжнародних трибуналах вони проходять складний процес коригування та адаптування, щоб якнайкраще відповідати потребам міжнародного кримінального правосуддя. Таким чином, на думку С. Васильєва, міжнародні трибунали опиняються в авангарді глобального руху за гармонізацію процесуальних і доказових норм різних вітчизняних традицій [10, с. 166]. Саме порівняльне кримінальне процесуальне право відповідає на попит міжнародних судів на аналіз наявних правових традицій.

5. *Розширення знань та обізнаності про світові правові традиції в юридичній освіті.* Класик порівняльного правознавства Р. Девід підкреслює, що розуміння права юристом, який отримав сучасну освіту, відрізняється від того, що було прийнято раніше. Важливу роль у цьому відіграють компаративісти, які навчають розуміти співрозмовників та бути зрозумілими, попереджають про можливі труднощі [5, с. 67]. Порівняльне право дозволяє юристу інтегрувати свої знання права в культурну панораму, що виходить за межі власної країни. Це надає їм набагато ширші знання про можливий спектр рішень правових проблем [7, с. vii].

Зазначені процеси стосуються і вітчизняного кримінального процесуального законодавства, реформування якого в нашій країні продемонструвало спробу взяти курс на уніфікацію й універсалізацію правового регулювання багатьох правових інститутів з їхніми закордонними аналогами, а також запозичення принципово нових аналогів, яких не існувало у кримінальному процесі України. Аналіз положень чинного кримінального

процесуального законодавства та судової практики дозволяє виділити деякі наступні правові інститути, концепції та явища, які були запозичені з англосаксонської системи:

– *інститут угод у кримінальному провадженні* (угода про визнання винуватості є основним способом вирішення значної кількості кримінальних справ у судах США, так 70–90% усіх кримінальних проваджень вирішуються через укладання угоди між сторонами обвинувачення та захисту) [11, с. 162];

– *вимоги до доказів та доказування* (Верховний Суд США сформував концепцію «плодів отруєного дерева» у Рішенні «Сільверторн Ламбер Ко. проти Сполучених Штатів» (*Silverthorne Lumber Co. v. United States*), яка стала широко розповсюджена як в Україні, так і в Європі) [12];

– *приділення особливої уваги судовим прецедентам* (у разі застосування вітчизняними судами норм міжнародного права з урахуванням рішень Європейського суду з прав людини, у яких тлумачаться ці норми, у мотивувальній частині рішення по кримінальній справі суди повинні зазначати, що застосовується відповідна норма міжнародного договору в інтерпретації, поданій у рішенні Суду по конкретній справі [13, с. 82–83].

Отже, порівняльний аналіз у галузі кримінального процесу на національному рівні має низку корисних проявів. Зокрема, він слугує джерелом важливої інформації про регулювання схожих кримінально-процесуальних відносин в інших країнах, що дозволяє вітчизняному законодавцю знайти найефектніші механізми їхнього врегулювання. Так, основні запозичення з англо-американського процесу стосуються сфери доказування, захисту прав людини та змагальності кримінального провадження. Крім того, такий аналіз слугує Суду демонстрацією переваг чи недоліків альтернативних способів інтерпретації норм права в іноземних юрисдикціях чи сприяє тлумаченню міжнародних норм.

Список використаних джерел

1. Bradley C. The Convergence of the Continental and the Common Law Model of Criminal Procedure. *Criminal Law Forum*. 1996. Vol. 7, No. 2. P. 471–484.
2. Волощенко О. В. Процеси конвергенції в сучасних правових системах. *Форум права*. 2009. № 3. С. 123–128. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2009-2/09vovpcp.pdf>.
3. Levy-Ullmann H. L. The Law of Scotland. *Juridical Review*. 1925. Vol. 37. P. 370–391.
4. Karpen U. Comparative Law: Perspectives of Legislation. *Legisprudence*. 2012. Vol. 6, No. 2. P. 149–189. DOI: <https://doi.org/10.5235/175214612803596677>.
5. David R. Les grands systèmes de droit contemporains. Paris: Dalloz, 1964. 630 p.
6. Кримінальне право України. Загальна частина : підруч. для студентів юрид. вузів і фак. / за ред. П. С. Матишевського та ін. Київ : Юрінком Інтер, 1997. 512 с.
7. Mousourakis G. Comparative Law and Legal Traditions. 2019. 318 p. DOI: <https://doi.org/10.1007/978-3-030-28281-3>.
8. Ross J., Thaman S. Comparative Criminal Procedure. 2016. 576 p. DOI: <https://doi.org/10.4337/9781781007198>.
9. Duve T. Legal traditions: A dialogue between comparative law and comparative legal history. *Comparative Legal History*. 2018. Vol. 6, No.1. P. 15–33. DOI: 10.1080/2049677X.2018.1469271.
10. Vasiliev S. The Usage and Limitations of Comparative Law and the Methodology of International Criminal Procedure. *Revista Eletrônica de Direito Penal*. 2014. Vol. 2, No. 2. P. 165–196.

11. Корнієнко М. Особливості кримінального провадження на підставі угоди про визнання винуватості: український і зарубіжний досвід. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 4. С. 159–165.
12. Decision U. S. Supreme Court in case of Silverthorne Lumber Co., Inc. v. United States (1920) 251 U. S. 385. URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/251/385>.
13. Дроздов О. М. Джерела кримінального процесуального права України : дис... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2004. 235 с.

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор О. В. Капліна

